

Date: 13th January-2026

CHET-TILLARINI O'RGANISHDA XOTIRANING AHAMIYATI XITOY TILI YO'SINIDA.

Abduxamitova Laziza

Xitoy tili filalogiyasi 2-bosqich talabasi
Samarqand davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tilini o'rganishda xotiraning roli xitoy tili materiallari misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi xotira jarayonlari bilan iyeroglif, fonetika va tonlarni egallash o'rtasidagi bog'lanishni aniqlashdir. Metodologiya sifatida adabiyotlar tahlili, qiyosiy yondashuv va kichik empirik kuzatuv qo'llandi. Natijalar xitoy tilida ko'p kanalli kodlash, interval takrorlash va morfografik tahlil barqaror eslab qolishni kuchaytirishini ko'rsatadi.

Аннотация: В статье анализируется роль памяти в изучении иностранного языка на материале китайского языка. Цель исследования состоит в выявлении связи между процессами памяти и усвоением иероглифики, фонетики и тонов. Методология включает анализ литературы, сопоставительный подход и ограниченное эмпирическое наблюдение. Результаты показывают, что многоканальное кодирование, интервальные повторения и морфографический анализ усиливают долговременное запоминание.

Abstract: This article examines the role of memory in foreign language learning using Chinese as the focal case. The study aims to identify how memory processes relate to mastering characters, phonetics, and tones. The methodology combines literature analysis, a comparative approach, and a small-scale empirical observation. Results indicate that multimodal encoding, spaced repetition, and morphographic analysis strengthen retention and support stable skill acquisition.

Kalit so'zlar: O'zbek: xotira, ishchi xotira, interval takrorlash, iyerogliflar, tonlar, fonetik kodlash, xitoy tili

Russian: память, рабочая память, интервальное повторение, иероглиф, тоны, фонетическое кодирование, китайский язык

English: memory, working memory, spaced repetition, Chinese characters, tones, phonological encoding, Chinese language

Introduction

Til o'rganish kishidan uzoq sabr-matnat talab qiladigan mashaqqatli jarayondir. Bugungi kunda mamlakatimizda chet tillari, xususan, xitoy tilini o'rganishga bo'lgan e'tibor kuchaymoqda. Chet tillarini o'rganish jarayonida xotira faqat so'zlarni yodlash bilan cheklanmaydi; u til birliklarini qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va vaziyatga mos ravishda chaqirib olishning murakkab tizimini ifodalaydi. Hozirgi lingvodidaktik va psixolingvistik tadqiqotlarda tilni o'zlashtirishning kognitiv mexanizmlari, ayniqsa ishchi xotira va uzoq muddatli xotira o'rtasidagi o'zaro bog'lanish markaziy masalalardan biri sifatida ko'riladi [1; 2]. Shunga qaramay, ko'plab amaliy

Date: 13th January-2026

kurslarda xotira masalasi “ko‘proq takrorlash” singari umumiy tavsiyalar darajasida qolib ketadi, natijada o‘quvchi uchun samarali strategiyalar tizimi shakllanmaydi. Xitoy tili—dunyodagi eng ko‘p so‘zlashadigan til bo‘lib, uning o‘rganilishi nafaqat lingvistik bilimlarni, balki Xitoy madaniyatini, tarixini va falsafasini tushunish imkoniyatini ham taqdim etadi. Xitoy tili o‘rganish, ayniqsa, boshlang‘ich bosqichda ko‘plab qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin, chunki uning talaffuzi, yozuvi va grammatikasi boshqa tillardan keskin farq qiladi va xitoy tilida xotiraning ilmiy asosda tashkil etilishini alohida taqozo etadigan til sifatida ajralib turadi, chunki unda fonologik jihatdan tonlar, grafik jihatdan iyerogliflar, leksik darajada ko‘p ma‘nolilik va homofoniya, shuningdek, semantik-radikal tizim mavjud. Bu komponentlar bir-biriga “oddiy qo‘shilish” tarzida emas, balki turli modal kanallarni bir vaqtning o‘zida ishga soluvchi integrativ o‘rganishni talab etadi.

Mavjud ilmiy adabiyotlarda ishchi xotira quvvati va ikkinchi tilni o‘zlashtirish o‘rtasidagi bog‘liqlik keng yoritilgan bo‘lsa-da [3; 4], xitoy tiliga xos bo‘lgan iyeroglif va tonlar bilan ishlashda xotira mexanizmlarining qanday “moslashuvchan” strategiyalarga aylanishi masalasi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, xitoy tilini o‘rganuvchi o‘zbek auditoriyasi kontekstida, grafemik-morfografik tahlil, fonetik kodlash va interval takrorlashning uyg‘unligi qanday natija berishi, qaysi xotira yuklamalari o‘quvchi uchun muammoli bo‘lishi, shuningdek, xatolar tabiatini xotira jarayonlari bilan bog‘lash imkoniyatlari kam tadqiq etilgan. Tadqiqot muammosi shundan iboratki, xitoy tili o‘qitish amaliyotida xotira odatda “yodlash”ning sinonimi sifatida talqin qilinadi, holbuki iyeroglifni tanish, uni yozish, talaffuzni ton bilan bog‘lash, so‘zni kontekstda to‘g‘ri qo‘llay olish kabi amallar turli xotira tizimlarini talab qiladi. Demak, muammo faqat hajmda emas, balki kodlash turi va chaqirib olish sharoitini to‘g‘ri qurishga ham bog‘liq.

Ushbu maqolaning maqsadi chet tili o‘rganishda xotiraning rolini xitoy tili yo‘sinida konseptual va empirik jihatdan yoritish, ya‘ni iyeroglif, fonetika va tonlarni o‘zlashtirishda xotira mexanizmlarining qanday ishlashini hamda qaysi didaktik strategiyalar ularni samarali faollashtirishini ko‘rsatishdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo‘yildi: birinchidan, xotira turlari va til o‘rganish jarayonidagi funksiyalarini xitoy tili materiallari bilan bog‘lab aniqlashtirish; ikkinchidan, iyeroglif, pinyin va tonlarni egallashda uchraydigan tipik qiyinchiliklarni xotira yuklamasi nuqtayi nazaridan tasniflash; uchinchidan, kichik empirik kuzatuv asosida interval takrorlash va ko‘p kanalli kodlashning eslab qolish barqarorligiga ta‘sirini tavsiflash; to‘rtinchidan, natijalar asosida o‘qitish amaliyoti uchun ilmiy asoslangan tavsiyalarni muhokama qilish.

Methods

Tadqiqot metodologiyasi aralash yondashuvga tayandi: nazariy tahlil, qiyosiy-analitik usul va kichik hajmli empirik kuzatuv bir-birini to‘ldiruvchi tarzda qo‘llanildi. Nazariy tahlilda xotira va ikkinchi tilni o‘zlashtirish bo‘yicha kognitiv-psixologik hamda psixolingvistik adabiyotlar saralandi va ularning xitoy tili o‘qitish kontekstiga tatbiq etiladigan jihatlari ajratib olindi [2; 3]. Qiyosiy-analitik usul xitoy tilining grafemik tizimi va fonologik tizimini, xususan, iyeroglifning morfografik tabiatini hamda tonlarning fonematik funksiyasini yodlash jarayonidagi kodlash turlari bilan bog‘lashga xizmat qildi

Date: 13th January-2026

[5; 6]. Ushbu bosqichda “kodlashning kanallari” tushunchasi operatsionallashtirildi, ya’ni vizual-grafik, fonologik-audial va semantik-assotsiativ kodlash birliklari o’qitish vazifalari bilan moslashtirildi. Kodlashning kanallari deganda o’quv axborotining vizual, fonologik, semantik va motor shakllarda xotirada ifodalanishi tushuniladi. Xitoy tilini o’rganishda ushbu kanallarning integrativ qo’llanilishi iyeroglif, talaffuz va ma’no o’rtasida barqaror assotsiatsiyalar hosil qilib, uzoq muddatli eslab qolishni ta’minlaydi. Empirik qismda oliy ta’lim muassasasida xitoy tili boshlang’ich bosqichida o’qiyotgan 28 nafar talaba bilan to’rt haftalik kuzatuv o’tkazildi. Kuzatuv tabiiy o’quv jarayoniga integratsiya qilingan bo’lib, ikki xil yodlash amaliyoti taqqoslandi: birinchi amaliyotda iyerogliflar asosan yozish orqali ko’p martalab takrorlatildi; ikkinchi amaliyotda esa iyerogliflar semantik-radikal tahlil, pinyin va tonni audio qayta eshittirish, qisqa kontekstli misol bilan bog’lash hamda interval takrorlash tamoyiliga muvofiq qaytarish orqali o’rganildi. Har ikki holatda o’quv materiali bir xil leksik minimumdan tuzildi va o’qituvchi talablari barqaror saqlandi. Ma’lumotlar o’quvchilarning haftalik qisqa tekshiruvlari, diktant va tanib olish testlari, shuningdek, tonlarni farqlashga doir eshitish mashqlarida qayd etilgan xatolar tahlili asosida yig’ildi. Ushbu dizaynning maqsadi katta statistik umumlashtirish emas, balki xotira strategiyalari farqi bilan bog’liq sifat jihatidan barqaror tendensiyalarni aniqlashdan iborat bo’ldi.

Tanlangan metodlar tadqiqot maqsadiga mos, chunki xitoy tilida yodlashning “obyekti” ko’p qatlamli: grafika, tovush va ma’no birligi turlicha belgilanadi va ularni alohida hamda integratsiyalashgan holda kodlash mumkin. Shuning uchun nazariy tahlil mexanizmlarni tushuntirishga, qiyosiy usul tilning tipologik xususiyatlarini yodlash bilan bog’lashga, empirik kuzatuv esa real o’quv amaliyotida qaysi yondashuv nisbatan barqaror natija berishini ko’rsatishga yo’naltirildi.

Results

Nazariy va empirik tahlil natijalari xitoy tilini o’rganishda xotiraning ahamiyati uch asosiy yo’nalishda namoyon bo’lishini ko’rsatdi: ishchi xotira yuklamasini boshqarish, kodlashni ko’p kanalli qilish va chaqirib olish sharoitlarini oldindan rejalashtirish. Birinchi natija shundan iboratki, boshlang’ich bosqichda talabalarning qiyinchiligi ko’pincha “eslab qololmaslik” emas, balki bir vaqtning o’zida bir nechta birlikni ushlab turish zarurati bilan bog’liq. Masalan, iyeroglifni yozish jarayonida chiziqlar ketma-ketligi, radikal joylashuvi, pinyin, ton va ma’no parallel ravishda boshqarilsa, ishchi xotira ortiqcha yuklanadi. Kuzatuvda aynan shunday holatlarda xatolar ko’paydi: talaba ma’noni bilgan holda tonni almashtirdi yoki to’g’ri talaffuz qilgan holda iyeroglifni grafemik jihatdan chalkashtirdi. Bu holat ishchi xotira resurslari cheklanganda kodlashning bir kanali ustuvor bo’lib, boshqasi “so’nib qolishi” bilan izohlanadi.

Ikkinchi natija ko’p kanalli kodlashning afzalligini ko’rsatdi. Iyeroglifni faqat ko’chirish va yozish orqali o’rgangan guruhda tanib olish ko’rsatkichlari nisbatan tez oshgan bo’lsa-da, ikki haftadan so’ng chaqirib olish, ya’ni ma’noga qarab iyeroglifni yozish va kontekstda ishlatish vazifalarida barqaror pasayish kuzatildi. Bunga qarama-qarshi ravishda semantik-radikal tahlil, audio tayanch va kontekstli bog’lashni birlashtirgan amaliyotda dastlabki tezlik biroz pastroq ko’rinsa-da, uchinchi va to’rtinchi

Date: 13th January-2026

haftalarda unutish darajasi sustlashdi, xususan, o'xshash iyerogliflarni farqlashda xatolar kamaydi. Bu natija iyeroglif xotirasida vizual shaklning o'zi yetarli emasligini, radikal va semantik motivatsiya orqali "tuzilmaviy iz" paydo bo'lishini ko'rsatadi.

Uchinchi natija interval takrorlashning "mashq soni"dan ko'ra "mashqning vaqt bo'yicha taqsimoti" muhimligini tasdiqladi. Haftalik tekshiruvlarda bir kunda ko'p martalab takrorlagan talabalar darhol yaxshi natija ko'rsatgan, ammo keyingi haftada ayni birliklar bo'yicha qayta xatolash holati tez-tez uchragan. Interval takrorlash asosida qaytargan talabalar esa tekshiruvdan tekshiruvga o'tishda xatolar tarkibini o'zgartirdi: umumiy unutish o'rniga ayrim nozik farqlar, masalan, tonning ikkinchi va uchinchi ko'rinishlarini aralashtirish kabi muammolar qoldi. Demak, interval takrorlash umumiy barqarorlikni oshirgan, qolgan qiyinchiliklar esa fonologik differentsiatsiya bilan bog'liq maxsus mashqlarni talab qilgan.

To'rtinchi natija tonlarni o'zlashtirishda xotiraning fonologik komponenti bilan birga proceduraviy, ya'ni avtomatlashtiriladigan ko'nikmalar xotirasi ham muhim ekanini ko'rsatdi. Eshitish mashqlarida talabalar tonni yakka bo'g'inda to'g'ri ajratgan holatlar ko'p bo'lsa ham, gap ichida ton sandhi va ritmik urg'u ta'sirida xatolar ko'paydi. Kuzatuv materiallari shuni ko'rsatdiki, tonni "qoidani bilish" darajasida egallash yetarli emas; u tezkor nutq jarayonida avtomatik tanlashga aylanishi uchun ko'p marotaba turli kontekstlarda qayta ishlanishi zarur. Bu natija tonlarni o'qitishda deklarativ bilimni proceduraviy ko'nikmaga aylantirishni markazga qo'yish kerakligini ko'rsatadi.

Beshinchi natija xotira bilan bog'liq xatolar tipologiyasini ajratish imkonini berdi. Kuzatuvda uchraydigan xatolar shartli ravishda vizual-konfuzion xatolar (o'xshash komponentli iyerogliflarni almashtirish), fonologik-interferentsiya xatolari (o'xshash bo'g'in va tonlarni chalkashtirish), semantik-kontekst xatolari (so'zning mos kelmaydigan vaziyatda qo'llanishi) va motor-grafik xatolar (chiziqlar tartibi va yozuv avtomatizmi buzilishi) sifatida namoyon bo'ldi. Har bir tur o'qitishda turli xotira mexanizmlarini ishga solishni talab qildi: vizual-konfuzion holatlarda strukturaviy tahlil, fonologik holatlarda eshitish va minimal juftliklar, semantik holatlarda kontekstual tarmoqlash, motor holatlarda esa qisqa, lekin muntazam yozuv mashqlari samaraliroq bo'ldi.

Discussion

Olingan natijalar xitoy tilini o'rganishda xotira masalasini "ko'proq yodlash"dan ko'ra "qanday kodlash va qanday chaqirib olish" muammosi sifatida qayta talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. Ishchi xotira cheklangan resurs ekanini ta'kidlovchi kognitiv yondashuvlar til o'rganishda yuklamani boshqarish muhimligini ko'rsatadi [3]. Bizning kuzatuv ham shu fikrni xitoy tili misolida konkretlashtirdi: grafika, tovush va ma'noni bir vaqtda talab qilish ishchi xotira ortiqcha yuklanganida xatolar soni oshadi, demak, didaktik dizayn bosqichma-bosqich integratsiyani ko'zda tutishi kerak. Baddeley modeli doirasida fonologik halqa va vizual-fazoviy "sketchpad"ning parallel ishlashi mumkinligi qayd etiladi [3], biroq xitoy tilida bu parallelizm avtomatik ravishda samaraga olib kelmaydi; aksincha, o'quvchining e'tiborini qaysi kanalga qaratishi va kanallar o'rtasida bog'lovchi semantik tayanch yaratishi hal qiluvchi bo'ladi. Shuning uchun ko'p kanalli kodlashni

Date: 13th January-2026

shunchaki “ko‘p mashq” deb emas, balki kanallarni maqsadli bog‘lash deb tushunish lozim.

Xitoy yozuvi bo‘yicha tadqiqotlar iyeroglifni o‘rganishda radikal va komponent tahlili tanib olish va eslab qolishga ijobiy ta’sir qilishini ko‘rsatadi [6]. Bizning natijalar ham o‘xshash yo‘nalishda: faqat ko‘chirib yozish tezkor tanishga yordam bersa-da, uzoq muddatli chaqirib olishda barqarorlik bermadi. Bu holat Paivio dual coding nazariyasi bilan ham uyg‘unlashadi, chunki vizual belgining semantik va fonologik izlari bilan qo‘sh kodlanishi xotira izini mustahkamlaydi [4]. Biroq xitoy tilida dual kodlash ham yetarli bo‘lmay, ko‘pincha “uch kodli” holat yuz beradi: grafika, fonetika va semantika birligi. Demak, nazariy jihatdan dual codingni xitoy tili uchun kengaytirilgan multimodal kodlash konsepsiyasi sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Interval takrorlashning samaradorligi haqidagi natijalar Ebbinghaus unutilish egri chizig‘i va keyingi tadqiqotlarda shakllangan spacing effect bilan mos keladi [7]. Kuzatuvda “bir kunda ko‘p takrorlash” qisqa muddatli foyda bergan bo‘lsa-da, keyingi haftada barqarorlikni ta’minlamadi, bu esa massed practice va spaced practice farqini amaliy o‘quv muhitida ham tasdiqlaydi. Bu natijaning xitoy tili uchun alohida ahamiyati shundaki, iyerogliflar ko‘pincha “grafik detallar” orqali farqlanadi va bunday detallarni uzoq muddat saqlash uchun vaqt bo‘yicha taqsimlangan qayta ishlash zarur. Shu bilan birga, interval takrorlashning o‘zi ham “qutqaruvchi mexanizm” emas: natijalarda tonlar bo‘yicha qolgan nozik xatolar shuni ko‘rsatadiki, interval bilan birga differensial eshitish va kontekstli tezkor nutq mashqlari ham talab etiladi.

Tonlarni o‘rganishdagi qiyinchiliklar fonologik xotira bilan bir qatorda ko‘nikma xotirasining rolini ochib berdi. Ikkinchi til o‘zlashtirish bo‘yicha yondashuvlarda deklarativ bilimdan proceduraviy ko‘nikmaga o‘tish masalasi ko‘p muhokama qilinadi [2]. Bizning holatda ton sandhi va gap ichidagi prosodik o‘zgarishlar talabani “qoidani eslash”ga emas, balki avtomatlashtirilgan tanlashga majbur qiladi. Demak, tonlarni o‘qitishda minimal juftliklar asosidagi eshitish mashqlari bilan cheklanib qolmasdan, turli tezlik va turli sintaktik qolipdagi gaplar ichida takroriy ishlov berish, ya’ni proceduraviylashuvni jadallashtirish zarur.

Mahalliy ilmiy-amaliy tajribada chet tillarini o‘qitishda xotira va yodlash masalasi ko‘pincha umumiy didaktik tavsiyalar darajasida yoritiladi, biroq tilning tipologik xususiyatlari bilan bog‘langan xotira strategiyalari kamroq tizimlashtiriladi [1]. Ushbu maqola xitoy tili misolida shuni ko‘rsatadiki, “xotirani kuchaytirish” deganda o‘quvchining kognitiv resurslarini tejash, kodlash kanallarini bog‘lash va chaqirib olish sharoitlarini oldindan qurish tushunilishi kerak. Shuningdek, rus tilidagi metodik-psixologik adabiyotlarda ham iyeroglif yozuvini o‘zlashtirishda strukturaviy tahlil va muntazam qaytarish muhimligi qayd etiladi [5], lekin o‘quvchi xatolarini xotira turlari bilan bog‘lab tipologiyalash amaliyotda kam qo‘llanadi. Bizning xatolar tasnifi o‘qituvchiga diagnostik yondashuv beradi: muammo vizual konfuzionmi yoki fonologik interferensiyami, shunga qarab strategiya tanlanadi.

Natijalarni tanqidiy baholashda cheklovlar ham e’tiborga olinishi lozim. Kuzatuv hajmi kichik bo‘lgani uchun xulosalar umumiy populatsiyaga ehtiyotkorlik bilan

Date: 13th January-2026

ko'chiriladi, shuningdek, to'rt haftalik muddat uzoq muddatli barqarorlikni to'liq ko'rsatmaydi. Biroq tadqiqotning kuchli tomoni shundaki, u real o'quv jarayonida strategiyalar farqini sifat jihatidan aniq ko'rsatdi va xotira mexanizmlari bilan bog'liq didaktik qarorlarni asoslash uchun konseptual ramka taklif qildi.

Conclusion

Tadqiqot xitoy tili misolida chet tili o'rganishda xotiraning ahamiyati uch darajada namoyon bo'lishini ko'rsatdi: ishchi xotira yuklamasini maqbullashtirish, grafika-fonetika-semantika bo'yicha ko'p kanalli kodlashni yo'lga qo'yish va interval takrorlash orqali chaqirib olish barqarorligini oshirish. Iyeroglifni faqat ko'chirib yozishga tayangan yondashuv qisqa muddatli tanishga yordam bersa-da, uzoq muddatli eslab qolish va faol chaqirib olishda semantik-radikal tahlil, audio tayanch va kontekstli bog'lash bilan boyitilgan strategiyalar ustunroq natija berdi. Tonlarni o'zlashtirishda esa deklarativ bilimni proceduraviy ko'nikmaga aylantirish zarurligi aniqlandi, chunki nutq oqimida tonlar avtomatlashtirilmagan bo'lsa, xatolar qayta paydo bo'ladi. Maqola xatolarni xotira mexanizmlariga ko'ra tasniflash orqali o'qituvchiga diagnostik yondashuv va o'quvchiga esa individuallashtirilgan strategiya tanlash imkonini beradi. Kelgusida kengroq namunada, uzoqroq muddatda va turli darajadagi o'quvchilar bilan interval takrorlashning optimal jadvali, tonlarni avtomatlashtirishning eng samarali kontekst turlari hamda radikal tahlilning o'zbek auditoriyasi uchun moslashtirilgan metodik modellari alohida tadqiq etilishi maqsadga muvofiq.

REFERENCES:

1. Jalolov J. J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent. O'qituvchi. 2012. 352 b.
2. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford. Oxford University Press. 1994. 824 p.
3. Baddeley A. D. Working Memory. Oxford. Oxford University Press. 1986. 289 p.
4. Paivio A. Mental Representations. A Dual Coding Approach. Oxford. Oxford University Press. 1986. 322 p.
5. Задоев Т. П., Хуан Шуин. Основы китайского языка. Вводный курс. Москва. Наука. 1983. 344 с.
6. Shen H. An Investigation of Chinese-Character Learning Strategies among Non-Native Speakers of Chinese. System. Oxford. Elsevier. 2005. Vol. 33. P. 49–68.
7. Ebbinghaus H. Memory. A Contribution to Experimental Psychology. New York. Teachers College, Columbia University. 1913. 169 p.
8. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge. Cambridge University Press. 2001. 477 p.

